

הרשה לעצמו לבטא המלה "מנודה" כי זו מלת גנאי שאין ראוי לאמרה, ועל כן החליפה הקורא במלה "מבורך", וכך קרא את רש"י זה "מבורך לרב מבורך לתלמיד".

ואשר לא שם לבו לענין זה וקרא הכתוב כמות שהוא מלה במלה, מיד מעירים לו "מָא הוּ פְּדָא, צריך תיקון לשון" (אין הדבר כך צריך תיקון לשון), וכך חוזר הקורא ומתקן כפי המסורת, וכל זאת שלא להוציא מלת גנאי מפיו.

ודבר מקובל הוא שיהודי הצפון קוראים את המקורות תמיד ב"תיקון לשון".

אם קראו במשנה, בתלמוד, במדרש ובהלכה ענין שיש בו גנאי כלשהו, או התחיבות כלשהי, לא יאמרו זאת בלשון מדבר או נוכח, אלא בלשון נסתר. הם לא יאמרו "טמאה אני" אלא "טמאה היא", וכן לא יאמרו "הרי עלי עשורן" אלא "הרי עליו עשורן".

כמעט בכל המקרים, היו הקוראים את רש"י בבית הכנסת לפני המנחה של שבת, מתחילים בקריאת רש"י, החל בפסוק הראשון של הפרשה, ומסימים בפסוק האחרון.

ואולם פעמים והיו נאלצים לקצר הקריאה ברש"י, אם הגיע זמן המנחה, ועדין לא סימו את קריאת רש"י. במקרים אלו היה "המנהיג" של הקריאה, בדרך כלל הגדול שבחבורה, שהוא לעתים גם ה"מַעֲאָזִם" ("מזמין", דהיינו המזמין את המתפללים לשמש כחזנים או מזמינם לקרוא בתורה) מתחיל בקריאת רש"י של אותה פרשה, וכל זאת כדי "שלא לעמוד על הפרק".

וזאת לדעת כי מנהג הוא אצל יהודי צפון תימן שאם סים הקורא פרק במשנה או סים קריאה ברש"י האחרון של הפרשה ללא קשירה של זה אל הבא אחריו, מעירים הנמצאים שם לומר לו "ואל תעמוד על הפרק".

כאשר שנו במשנה, כמו למשל בפרקי אבות הנקראים אחרי תפילת המנחה של שבת, בין פסח לעצרת, בסימם את הפרק של אותה שבת, היו מתחילים מיד במשנה אחת מהפרק של השבת הבאה. הם היו מתחילים - לאחר אמירת החתימה שתובא מיד - בקריאה במקהלה את רש"י של הפסוק

המאפשרת לו להעיר הערות, להשתמש באמירה המאפשרת שחוק על פני הקוראים, ואף מזמינה תגובות מצידם. אין קיימת באותה שעה אותה רצינות של קריאת בתורה הבאה בשל "יראת המקדש", והרי בית הכנסת מוגדר אצל יהודי הצפון כמקדש מעט, וכפי שלמדו זאת במקורות.

קורא המגיע למלה קשה או לפסוק שאינו יודע בדיוק את ניקודו, קורא זה, עוצר קמעא לפני המלה או הפסוק הקשים לו, ואז באים לקראתו חבריו הקוראים. כל היודע את הקריאה הנכונה אומר אותה, ואז הקורא המתקשה קורא את רש"י יחד עם המתקנים וממשיך הלאה.

דרך זו מונעת ממנו להודות שאינו יודע את הקריאה הנכונה, אף כי שהוא וחבריו יודעים את האמת. דרך משל, בפרשת תצוה (שמות כח, כח), כאשר מגיע הקורא לפסוק בתהלים המובא ברש"י "מרוכסי איש" עוצר את הקריאה שלו, והיודע קורא מיד את הקריאה הנכונה, ועמו קורא גם המתקשה, ואח"כ ממשיך הוא בקריאתו.

הקורא ברש"י והגיע למלה הדומה לערבית, שפת אמו של הקורא, עוצר הוא בהנאה מסוימת, ומתענג על כך שמצא את שפת אמו מובאת ברש"י, ושפה זו דומה ללשון הקודש, שפתה של אומתו. כאשר רש"י מציין "ולשון ערבי הוא" (כמו בפרשת תצוה, שמות כח, כח) ניכרת השמחה על פני הקורא ועל פני חבריו.

וכאן ראוי להעיר כי הקורא שאינו בקיא, פעמים ומחליף מלה עברית בערבית, לקול שחוקם של הבקיאים. המלה העברית "מעצד" תוחלף ע"י זה שאינו בקיא במלה הערבית "מַעְצֵד" שפירושה תנור (ראה רש"י בפרשת תצוה, שמות כח, יא).

לשון נקיה הינה אחד המאפיינים של יהודי צפון תימן. ובקראם בתורה שבעל-פה, והגיעו בקריאתם למלה שיש בה משום גנאי ושינו אותה. וכך הדברים גם בקריאתם את רש"י.

אני יודע שהדוגמא ממחישה.

אביא לכם דוגמא לענין זה.

ברש"י פרשת כי תשא (שמות לג, ז) מובא "אמר, מנודה לרב מנודה לתלמיד". היהודי הצפוני לא

אין אוכלים מעומד ואין שותים מעומד. ורגילים הם לומר כי "מֵא יֵאָכֵל וּמֵא יִשְׁרַב מְטֻנָּב אֱלֹא אֶלְחָמָא" (שאין אוכל ואין שותה מעומד אלא החמור).

מה טעם יש בדבר, אתם שואלים.

כבר אמרתי לכם שיהודי הצפון הסתמכו על נימוסים המובאים בתלמוד. וכיון שראה היהודי הצפוני דבר הכתוב בתלמוד מקיים הוא בעצמו ללא שאלות. את שאלתכם יש איפוא להפנות לתלמוד. וצריך לומר שאין זה נימוס בלבד, אלא אזהרה שהזהירו חכמים כבר בתקופת התלמוד. וכך נאמר בתלמוד (גיטין ע, א) "שלשה דברים מתיזין גופו של אדם, ואלו הן, אכל מעומד, ושתה מעומד, ושימש מטתו מעומד". ממקור זה עולה איפוא שהטעם הוא בתחום הבריאות. האוכל מעומד ושותה מעומד גורם נזק לגופו.

אין משתיינין מעומד, שאין משתיין מעומד אלא החמור (מֵא יֵשֶׁב מְטֻנָּב אֱלֹא אֶלְחָמָא). וטעם הדבר, שאין מי רגליים כלים אלא בשיבה.

יהודי הצפון היו נוהרים בעת השתמשם בסכין.

ראשית, הם נהגו שאין אדם מושיט סכין לחבירו בשעה שהלהב של הסכין מופנה כלפי המקבל, הן בשעת שחיטה, הן בשעת חיתוך הבשר והן בשעת אכילה, מפני הסכנה הכרוכה בכך, והרי אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה.

שנית, אם היתה סכין בידו ונטל בראשה פרי או פת או בשר והכניס לתוך פיו אומרים לו להיזהר בדבר, ומזכירים לו את הכתוב "ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה".

גם ביחס לנעליים היו להם נימוסים.

ראשית, יהודי הצפון היו נוהרים שלא להשאיר את הנעל ("רֵאָחֶלָה, וברבים רֵאָחֶלָה") הפוכה, שזה זלזול הן כלפי מעלה והן כלפי אדם. ועוד טעם אחר בדבר, נעל הפוכה הינה סימן לרעה שעלולה ח"ו לבוא על האדם.

שנית, החולץ נעלו יניח את ראשה כלפי חוץ, שאם לא יעשה כן, יש המנחש שמא לא ישאר בחיים, וממילא לא יצא עוד החוצה ויחזור.

שלישית, הנועל נעלו נוהג כפי ההלכה, נועל נעל

ימין תחילה ואחר כך נעל שמאל, קושר נעל שמאל ואחר כך ימין, וכפי הכלל שקבעו חכמים בענין זה "כתפילין כך מנעלים".

וגם זאת אומר לכם.

אין אדם נכנס למרחץ והוא ערום, אלא נכנס והוא מכסה עצמו בבגד עד הגיעו לחדר הרחצה, והוא פושטו רק במקום שבו יתרחץ. וכן אין הוא יוצא מן המרחץ לפני שמכסה גופו במשהו, עד הגיעו למקום שיוכל ללבוש את בגדיו.

מי שחלם חלום אינו מספרו אלא לאוהבו ולאדם היודע לפתור חלומות. החולם פותח במלים "חלמתי חלום", ומיד משיב לו אוהבו "חלום טוב, חלום טוב, חלום טוב", ורק עתה רשאי הוא לספרו. ויש המסלסלים ואומרים לחולם בלשון ארמית "חלמא טבא חזית, חלמא טבא חזית, חלמא טבא חזית".

תם ולא נשלם. אני בטוח שימצא הזמן שבו נוכל להוסיף עוד הליכות הקשורות בנימוסים.

הנה נזכרתי בעוד משהו.

לפני שנמשיך בסיפורנו אומר לכם אותו. וכל זה כדי שלא תסברו כי אלה שספרתי לכם הם כל הברכות והנימוסים.

בעת שמשוחחים יהודים ביניהם ורצו להזכיר שמו של מוסלמי, במיוחד אם מדובר במוסלמי המיצר ליהודים, היו פותחים באמירה "חוץ מכבודך", ואם רבים הם "חוץ מכבודכם", ואם זה ביום שבת "חוץ מכבודכם וכבוד השבת" ויש מוסיפים "וכבוד המקום", וביום טוב "וכבוד יום טוב".

הנה מוסא מספר לחברו על מה שעשה לו מְחַמֵּד שכנו, ואומר לו "אתה יודע, הו אחי סְעִיד, שכננו מְחַמֵּד "חוץ מכבודך וכבוד המקום וכבוד התורה וכבוד יום טוב" פגשני בדרך והכריחני לירד מעל החמור ובקול מאיים.

רגע. עוד משהו שהיה שגור בפי יהודי הצפון, והוא "ולא יחיה רשע", וכל זאת כאשר מזכירים שמו של יהודי העושה עבירות, והוא אלם ואינו נסבל.

ועוד משהו מענין.

הקונה בגד חדש, לפני שילבשנו ויברך שהחינו לפי מה שמחייבת ההלכה, עליו להניחו ברצפה ולדרוך עליו, ואז לומר "אֶפְלִיה וְאֶפְלִי סֻאָה", כלומר